

12.10.2022

POL-2022-126754

Jakelun mukaan

Poliisihallituksen asiantuntijalausunto: HE 189/2022 vp; hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi**1 Asia**

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Poliisihallitukselta asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 189/2022 vp).

Lausun asiantuntijalausuntonani seuraavaa:

2 Sukupuolen vahvistamisen edellytykset ja hakemuksen käsittely

Esitetyt muutokset sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin ovat perusteltuja suhteessa niihin tavoitteisiin, joita muutokselle on asetettu. Muutosten avulla voidaan nykyistä toimintamallia paremmin edistää muutoksen tavoitteeksi asetettuja henkilön henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeutta yksityiselämään.

Poliisihallitus on aiemmassa luonnosta hallituksen esitykseksi koskevassa lausunnossaan tuonut esiin huolensa väärinkäytösmahdollisuuksista, jos hakemusmenettelyn sisältöä ei määritellä tarkemmin. Jos hakemusmenettely vastaa ennemmin ilmoitusta kuin perusteltua hakemusta, on vaarana, että prosessia pyritään käyttämään väärin tarkoituksiin. Koska sukupuolen vahvistamisella ei olisi käytännössä muuta näkyvää vaikutusta kuin muutos väestötietojärjestelmässä, on mahdollista, että sukupuolen vahvistamista haetaan oman edun tavoittelemiseksi siitä huolimatta, mihin sukupuoleen hakija todellisuudessa kokee kuuluvansa. Tällainen voi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa hakijan tavoitteena on välttyä maanpuolustusvelvollisuudelta tai hyötyä tavalla tai toisella toiseen sukupuoleen kuulumisesta.

Hallituksen esityksessä on täsmennetty hakemusmenettelyn kulkua siten, että hakemuksen tultua vireille Digi- ja väestötietoviraston on viipymättä annettava hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Hakijan on nämä tiedot saatuaan kirjallisesti vahvistettava hakemuksensa, kuitenkin aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille. Digi- ja väestötietovirasto voi vahvistaa hakijan sukupuolen, kun hakija on vahvistanut hakemuksensa. Jos hakija

ei ole vahvistanut hakemusta viimeistään kuuden kuukauden kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille, hakemus raukeaa. 30 päivän odotusajan voidaan arvioida vähentävän hakemuksia, joita on laitettu vireille ilman todellista tahtoa sukupuolen vahvistamisesta. Hallituksen esityksessä kuvattu mali ei kokonaan estä väärinkäytösmahdollisuuksia, sillä edellytyksistä sukupuolen vahvistamiseksi ei säädetä tarkemmin. Hakemusmenettelyn osalta olisi ollut toivottavaa, että edellytyksiä olisi määritelty tarkemmin tavalla, joka mahdollistaisi perusteltujen hakemusten etenemisen, mutta asettaisi riittävän kynnyksen, jotta ainakin laajamittaisilta väärinkäytösyriksiltä vältyttäisiin.

Hallituksen esitys mahdollistaa myös yhden henkilön tekemät toistuvat hakemukset eri sukupuolien välillä. On hyvä, että esityksessä on otettu kantaa henkilötunnuksen määräytymisestä näissä tilanteissa. Ehdotettu sääntely mahdollistaa kuitenkin tietyissä tilanteissa henkilötietojen vaihtamisen tavalla, jolla pyritään häivyttämään todellinen identiteetti. Tällaista voidaan pyrkiä käyttämään hyväksi rikollisissa tarkoituksissa.

3 Vankeuslaki, tutkintavankeuslaki ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettu laki

Sinänsä esitetyt muutokset eivät aiheuta merkittäviä uusia vaikutuksia poliisille. Sukupuolen vahvistaminen on ollut jo pitkään mahdollista ja tämän lainmuutoksen tarkoituksena on lähinnä helpottaa prosessia ja alentaa kynnystä ryhtyä vahvistamiseen. Lainmuutoksen seurauksena voidaan toki ennakoida, että sukupuolen vahvistamiset tulevat määrällisesti kasvamaan varsinkin lainmuutoksen alkuvaiheessa.

Hallituksen esityksen luonnoksessa on tunnistettu tiettyjä lakeja, joihin liittyy sukupuolijaotteluun perustuvia toimintaa ohjaavia säännöksiä. Kuten nykyisinkin, poliisin toiminnan lähtökohtana on, että henkilöä kohdellaan hänen oikeudellisen sukupuolensa edellyttämällä tavalla. Tämä koskee niin poliisin säilyttämiä henkilöitä kuin esimerkiksi pakkokeinolain 33 §:n mukaista henkilöön kohdistuvaa etsintää riippumatta siitä, mihin sukupuoleen kohdehenkilön ulkoinen olemus keskimääräisesti viittaa.

Kun sukupuolen vahvistaminen erotetaan lääketieteellisestä selvityksistä ja hoidoista, voidaan tällaisten tilanteiden arvioida lisääntyvän. Tämä voi aiheuttaa haasteita sellaisen sääntelyn soveltamiselle, joka perustuu esimerkiksi hienotunteisuusnäkökohtiin tai muuten cis-normatiivisiin oletuksiin henkilön sukupuolesta. Hallituksen esityksen valmistelun aikana ehdotettujen lakimuutosten vaikutuksia vapautensa menettäneiden säilyttämistä ja henkilötarkastuksia koskevien säännösten soveltamiseen arvioitiin tästä syystä tarkemmin.

Täsmällinen sääntely on tarpeen, jotta viranomaisilla on selkeät edellytykset toimia myös tulevaisuudessa. Poliisihallitus on aiemmassa lausunnossaan todennut, että lähtökohtana voisi olla se, että henkilöä kohdellaan en-

sisijaisesti hänen oikeudellisen sukupuolensa mukaisesti ja tästä olettamasta voidaan poiketa vapautensa menettäneiden tai pakkokeinojen kohteeksi joutuneen osalta viranomaisen aloitteesta ja vain perustellusta syystä, joka liittyy muiden henkilöiden turvallisuuteen tai hyvinvointiin. Sukupuolen vahvistamisen yhteydessä henkilö on tehnyt oman valintansa siitä, että hän haluaa kuulua kyseiseen sukupuoleen ja viranomaisen tulee kunnioittaa tätä valintaa. Ainoastaan poikkeustapauksessa voisi henkilön itsensä esittämä perusteltu pyyntö olla perusteena sille, että häntä kohdellaan toisin kuin hänen oikeudellinen sukupuolensa edellyttää.

Hallituksen esityksessä on katsottu, että poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain on arvioitu sisältävän riittävät keinot taata vapautensa menettäneiden tai muiden turvallisuus, jonka vuoksi lakiin ei katsota tarpeelliseksi esittää muutoksia. Tätä voidaan pitää myös Poliisihallituksen näkökulmasta perusteltuna.

Hallituksen esityksen mukaan miehet ja naiset on pidettävä vankeudessa ja tutkintavankeudessa eri asunto-osastoissa. Vangin oikeudellinen sukupuoli on pääsääntöisesti osastosijoittelun perustana myös silloin, kun vangin sukupuoli on vahvistettu toiseksi voimassa olevan translain tai ehdotetun sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaisesti. Vankia tulee kohdella ensisijaisesti hänen vahvistetun sukupuolensa ja sukupuoli-identiteetinsä mukaisesti. Tästä voidaan kuitenkin poiketa, jos se on välttämätöntä vangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Ehdotetulla sääntelyllä voitaisiin käyttää, jos se on tarpeen esim. turvallisuuden takamiseksi tai väärinkäytösten estämiseksi.

Jakelu

Lakivaliokunta

Tiedoksi

Seppo Kolehmainen, Poliisihallitus
Sanna Heikinheimo, Poliisihallitus
Anne Aaltonen, Poliisihallitus
Janne Paavola, Poliisihallitus
Jyrki Wasastjerna, Poliisihallitus
Visa Weckström, Poliisihallitus
Esikunta, Poliisihallitus